

ณัฐกฤตา นามมนตรี. 2560. “วาทกรรมศีลธรรมในตำนานชาวบังบดของชาวจังหวัด
กาฬสินธุ์” ใน วารสารวิถีสังคมมนุษย์. ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน. หน้า 1-26.

วาทกรรมศีลธรรมในตำนานชาบบงบอดของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์

The Moral Discourses in the Myth of Bungbode in the Kalasin

ดร.ณัฐกฤตา นามมนตรี*

Dr.Nutkrittta Nammontree

* อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

บทคัดย่อ

วาทกรรมศีลธรรมเป็นการให้ความหมายที่ปรากฏในตำนานชาวล้านช้าง อันเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ทำให้คนละอายและเกรงกลัวต่อการกระทำที่ผิดศีลธรรม หรือบาป ผ่านกลวิธีการเล่าเรื่องในด้านการใช้คำและการใช้สัญลักษณ์ ทำให้ตำนานชาวล้านช้างสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อทำให้สังคมเกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน ไม่กระทบทำผิดต่ออีกฝ่าย นอกจากนั้นยังส่งผลกระทบต่อวงการเมือง การปกครอง ในการทำหน้าที่เป็นกลไกควบคุมความประพฤติ ความสัมพันธ์ของผู้คนให้อยู่ในกฎเกณฑ์หรือแนวทางที่สังคมนั้นได้วางแผนไว้ อีกทั้งเพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงหรือป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งหรือละเมิดสิทธิของอีกฝ่ายหนึ่งและเพื่อให้เกิดความสมครสมานสามัคคีต่อกันในสังคม

คำสำคัญ : วาทกรรมศีลธรรม, ตำนานชาวล้านช้าง, จังหวัดกาฬสินธุ์

Abstract

Moral discourse provides meaning showed in The Myth of Bungbode which is widely known. It aims to be tactically imparted through words and symbols to make people ashamed and afraid of sins or not following morals. Thus, the Myth of Bungbode could be applied to conform to society. Besides, the folklore got involved in politics of being probation mechanism, controlling relationship, rules, and being guidelines of people within the society plan. In addition, it also aims to avoid and prevent conflicts or infringement.

Keywords : The Moral discourse, The Myth of Bungbode, Kalasin Province

บทนำ

จังหวัดกาฬสินธุ์เป็นจังหวัดที่มีความอุดมสมบูรณ์จังหวัดหนึ่งทางภาคอีสาน จากหลักฐานทางโบราณคดีกล่าวว่าเคยเป็นที่อยู่อาศัยของเผ่าละว้า ซึ่งมีความเจริญทางด้านอารยธรรมประมาณ 1,600 ล้านปี จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์เริ่มตั้งเป็นเมืองใน

สมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อปี พ.ศ. 2536 โดยท้าวโสมพะมิตร ได้อพยพมาจากดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงพร้อมไพร่พล และมาตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำป่าว เรียกว่า “บ้านแก่งสำโรง” แล้วได้นำเครื่องบรรณาการเข้าถวายสวามิภักดิ์ต่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ต่อมาพระกรุณาโปรดเกล้า ยกฐานะบ้านแก่งสำโรงเป็นเมือง และพระราชทานนามว่า “เมืองกาฬสินธุ์” หรือ “เมืองน้ำคำ” ซึ่งเป็นเมืองที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยโบราณกาล แล้วทรงแต่งตั้งให้ท้าวโสมพะมิตรเป็น “พระยาชัยสุนทร” ครองเมืองกาฬสินธุ์คนแรก (จังหวัดกาฬสินธุ์, 2559)

ความหมายของคำว่า “กาฬสินธุ์” นั้น มีนักวิชาการ ดังเช่น สุรศักดิ์ พิมพ์เสน (2546: 170) ให้ความหมายคำว่า “กาฬสินธุ์” ความหมายถึง “น้ำดำ” มีนัยหมายถึง เป็นเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์มีดินค่าน้ำชุ่มหรือมองน้ำที่ไหลไปจนเห็นดินที่มีสีดำอยู่ก้นห้วยหรือลำธาร อันสะท้อนให้เห็นความอุดมสมบูรณ์มากมีดินที่มีแร่ธาตุต่างๆ และน้ำชุ่มดินอยู่ตลอด นอกจากนี้จังหวัดกาฬสินธุ์ยังมีความร่ำรวยทางวัฒนธรรมอีกด้วย กล่าวคือเป็นดินแดนแห่งนี้เป็นที่อยู่ของกลุ่มคนหลายชาติพันธุ์

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าตามประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองกาฬสินธุ์แล้วดินแดนแห่งนี้ถึงแม้ว่าจะเคยเป็นที่อยู่ของคนหลายกลุ่มชาติพันธุ์มาแล้วก็ตาม หากแต่กลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีความรักใคร่ เหนียวแน่นแพ้น สามารถผนึกกำลังของชาติพันธุ์ตนเองไว้ได้อย่างเหนียวแน่นมากคือ ชาวผู้ไท ดังที่สุรศักดิ์ พิมพ์เสน (2546: 171) กล่าวเพิ่มว่าตามประวัติศาสตร์ความเป็นมาของจังหวัดกาฬสินธุ์แล้วดินแดนแห่งนี้เป็นที่อยู่ของกลุ่มคนหลายชาติพันธุ์ เช่น ละว้า ขอม ลาว ย้อ และผู้ไท โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มวัฒนธรรมผู้ไทเป็นกลุ่มชนที่มีความเหนียวแน่นในการรักษาจารีตประเพณีของตนเอง มีความกลมเกลียวรักพวกพ้อง ซึ่งจะเห็นได้จากชาวผู้ไทในอดีตจะไม่แต่งงานกับคนนอกกลุ่มชาติพันธุ์ และเชื่อฟังผู้นำเป็นอย่างมาก สอดคล้องกับไพโรจน์ เพชรสังหาร (2531: 4) กล่าวว่าสังคมชาวผู้ไท เป็นสังคมเกษตรกรรม ชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อน รักพวกพ้อง เชื่อผู้นำ มีนิสัยในการค้า นิยมผลิตสินค้าใช้เอง บางหมู่บ้านไม่มีชนชาติอื่น เช่น จีนหรือญวนเข้าไปปะปน ซึ่งเป็นลักษณะที่ผิดแผกไปจากชุมชนอื่น เป็นกลุ่มชนที่มีความผูกพันต่อพุทธศาสนาแบบชาวบ้านผสมผสานกับการนับถือผี เชื่อในอำนาจสิ่งเร้นลับต่างๆ ภาษาพูดมีลักษณะเฉพาะใช้คำง่ายๆ มีความภูมิใจในภาษาพูดและเชื้อชาติของตน

จังหวัดกาฬสินธุ์เป็นจังหวัดที่มีตำนานที่เกี่ยวข้องกับชื่อบ้านนามเมืองและชาติพันธุ์บรรณาของชาวเมืองกาฬสินธุ์กล่าวไว้ได้อย่างน่าสนใจ อันน่าจะสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญา

ในตำนานที่เกี่ยวข้องกับชื่อบ้านนามเมืองและชาติพันธุ์บรรพบุรุษของชาวเมืองกาฬสินธุ์ ดังปรากฏในความตอนหนึ่งจากเอกสารเรื่องนิทานโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับชื่อบ้านนามเมืองและชาติพันธุ์บรรพบุรุษ รวบรวมโดย ไพโรจน์ เพชรสังหาร (2530: 2-3) สรุปความจากนิทานโบราณคดี เรื่อง บรรพบุรุษเดิม : ย้อนรอยจากคำบอกเล่าที่ว่าความจากศรีโคตรพระตะบอง : วีรบุรุษฮีตสามผู้ทรงเนง ได้ว่ากล่าวถึงชายหนุ่มผู้หนึ่งชื่อว่า “ศรีโคตร” ตามตำนานกล่าวว่า เป็นชาวบังคอง เป็นผู้มิพละกำลังมากยามมหาศาล วันหนึ่งได้ประลองกำลังมีชัยชนะเหนือผู้ใด และได้อภิเษกสมรสกับลูกสาวเจ้าเมือง มีชื่อใหม่ว่า “พระเจ้าศรีโคตรพระตะบอง” เนื่องจากใช้ตะบองหรือกระบองในการต่อสู้ท่ามกลางความไม่พอใจจากเจ้าเมืองเดิมๆ ยังหาโอกาสที่จะกำจัดพระเจ้าศรีโคตรพระตะบอง วันหนึ่งให้พระมเหสีของพระเจ้าศรีโคตรพระตะบองหลอกถามว่าจุดอ่อนในร่างกายคือที่ใดที่สามารถทำให้สิ้นลมหายใจได้ พระเจ้าศรีโคตรพระตะบองเป็นชาวบังคอง มีศีลธรรม มีสัจย์ และไว้เนื้อเชื่อใจ เพราะคิดว่าเป็นพระมเหสีของตนจึงยอมบอกว่า จุดอ่อนของพระเจ้าศรีโคตรพระตะบองอยู่ที่ทวารหนัก ต่อมาพระมเหสีจึงนำความลับนี้ไปบอกเจ้าเมืองเดิม ซึ่งเป็นพระบิดาของตนเอง พระบิดาจึงจัดให้หลาวไม้ไผ่แหลมมาไว้ที่ใต้ฐานส้วม เมื่อพระเจ้าศรีโคตรพระตะบองเข้าไปทำธุระในห้องส้วม ไม่ทันระวังตัว จึงถูกไม้ไผ่แหลมทิ่มแทงที่ทวารหนัก ทำให้พระเจ้าศรีโคตรพระตะบองสิ้นพระชนม์ ก่อนสิ้นพระชนม์พระเจ้าศรีโคตรพระตะบองได้สาปว่า “ขอให้เมืองเวียงจันทน์นี้ อย่าเจริญ คันแมนสิเจริญ อย่าให้มันตน (นาน) กะให้มันเจริญล้ำข้างแกงหู สำงแลกลิ้น ย้อนแนวมันเวว่าบัสต์ย บ่ชื่อ”

ต่อจากนั้นมาอาณาจักรล้านช้างเจริญรุ่งเรืองได้ไม่นานก็แตกความสามัคคี เพราะขุนนางมีความขัดแย้งและชิงดีชิงเด่นอยู่เสมอ ในที่สุดอาณาจักรล้านช้างจึงแตกออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มเมืองหลวงพระบาง กลุ่มเมืองเวียงจันทน์ กลุ่มเมืองจำปาศักดิ์ แต่ละเมืองต่างถือว่าตนเองเก่ง ตั้งตนเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกัน

สืบเนื่องจากตำนานที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าหากสังคมใดมีความแตกแยกขาดความสามัคคี ขาดความมีศีลธรรมประจำตนแล้ว จะทำให้สังคมนั้นมีความแตกแยกดังที่ กาญจน ก้าวเทพ (2544: 22) กล่าวว่า การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมจำเป็นต้องมีสิ่งยึดเหนี่ยว เพื่อให้การอยู่ร่วมกันนั้นมีลักษณะยาวนาน สิ่งยึดเหนี่ยวที่สร้างร่วมกันขึ้นมาส่วนใหญ่จะปรากฏเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม เช่น ภาษา ความเชื่อ ค่านิยม ธรรมเนียมปฏิบัติ วัตถุประสงค์ของเครื่องใช้ ระบบภูมิปัญญา กฎระเบียบ ฯลฯ

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าตำนานกับวัฒนธรรมย่อมมีความสัมพันธ์กัน เป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือในแต่ละสังคมต่างมีตำนานขึ้นเพื่อต้องการค้นหาคำตอบที่ตนเอง ต้องการค้นหา ดังที่ ปฐม หงษ์สุวรรณ (2554: 279) กล่าวว่าตำนานปรัมปรา (Myth) เป็น คำตอบอย่างหนึ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่ออธิบายเรื่องราวเหล่านั้น และเป็นมรดกทาง วัฒนธรรมของมนุษย์ในทุกสังคม ทว่าโลกไม่ว่าจะเป็นโลกตะวันออกหรือตะวันตกล้วน มีตำนาน ทั้งที่เกี่ยวข้องกับตนเองและสภาพแวดล้อม ตำนานถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของ วัฒนธรรม เนื่องจากตำนานมีลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญงอกงาม ความมีระเบียบ ทางสังคม นอกจากนี้ตำนานยังเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งได้ อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือในการอธิบายเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับมนุษย์และสังคม ไม่ว่าจะเป็น การถ่ายทอดด้วยวิธีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์ (Literary Tradition) หรือการบอกเล่าด้วย ปากในลักษณะจารีตมุขปาฐะ (Oral Tradition)

ตำนานยังสะท้อนให้เห็นบทบาทการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ดังที่ Bronislaw Malinowski (ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2554 : 329-330) เสนอว่าการศึกษาตำนานคือการศึกษา ที่มีชีวิต เพราะเป็นสิ่งที่สามารถมองเห็นได้โดยไม่ใช่เพียงแต่เป็นระบบสัญลักษณ์ แต่เป็นการแสดงออกโดยตรง ไม่สามารถอธิบายได้ตามหลักวิทยาศาสตร์ แต่เป็นการ บรรยายถึงความจริงในสมัยโบราณที่ถูกบอกด้วยความพอใจอย่างลึกซึ้งในรูปแบบคำสอน ทางศาสนา ศีลธรรม ข้อตกลงทางสังคม ตำนานในวัฒนธรรมสมัยโบราณจึงเป็นสิ่งที่ ขาดเสียไม่ได้ เพราะแสดงถึงกฎเกณฑ์ความเชื่ออันเป็นส่วนสำคัญของอารยธรรมของมนุษย์ แต่เป็นกฎบัตรเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติของศรัทธาโบราณ ภูมิปัญญาและศีลธรรม และถ้าพลังทางโลกียะ เช่น กำลังทหาร ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีนั้นอ่อนแอลงเมื่อใด ก็ตามตำนานก็จะมีหน้าที่แข็งแกร่งขึ้นมา

จากเหตุผลดังกล่าวจึงก่อให้เกิดตำนาน ประเพณี พิธีกรรม ภาษา และวรรณกรรม ที่ถือว่าเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีระบบความเชื่อและความศรัทธา ในพระพุทธศาสนาาร่วมกัน จึงกล่าวได้ว่าตำนานชาวบังบดมีบทบาทในการสร้างวาทกรรม ศีลธรรม

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวาทกรรมศีลธรรมของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ ในประเด็นด้านกลวิธีการเล่าเรื่องในวาทกรรมศีลธรรม การสื่อความหมายจากวาทกรรม ศีลธรรม และผลกระทบจากวาทกรรมศีลธรรมที่มีต่อชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยใช้แนวคิด วาทกรรม แนวคิดตำนาน และแนวคิดการเล่าเรื่อง มาเป็นแนวทางในการศึกษาตาม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย ในการศึกษาวาทกรรมศีลธรรมจะสามารถทำให้เห็นความสำคัญ ของกลวิธีการเล่าเรื่องผ่านภาษาในด้านการใช้คำ สัญลักษณ์ การนำเสนอเรื่อง แนวคิด การสื่อความหมายแฝงนัย อันจะทำให้เห็นผลกระทบจากวาทกรรมศีลธรรมทางด้านสังคม และการเมืองการปกครองที่มีต่อจังหวัดกาฬสินธุ์

1. วาทกรรมศีลธรรม

คำว่า “วาทกรรม” มีนักวิชาการให้ความหมายไว้หลายท่าน ดังเช่น ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2542: 3-4) กล่าวว่าวาทกรรมหมายถึงระบบและกระบวนการสร้าง ผลิต เอกลักษณ์ และความหมายให้สรรพสิ่งต่างๆ ในสังคมรอบตัวเรา นอกจากนี้วาทกรรม ยังทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างให้ดำรงอยู่และยอมรับทางสังคมในวงกว้าง จนกลายเป็น วาทกรรมหลัก (episteme) ซึ่งฟูโกไม่เห็นด้วยกับการวิเคราะห์ที่ใช้แนวคิดวาทกรรมหลัก เพราะทำให้มองไม่เห็นความสลับซับซ้อนระหว่างวาทกรรมหลักและวาทกรรมรอง

ส่วนอภิญา เพ็ญฟูสกุล (2546: 51) มีทัศนะว่าวาทกรรมเป็นการผลิต ความหมายเกี่ยวกับความจริงต่างๆ รวมถึงการผลิตชุดความรู้ กฎเกณฑ์ และข้อปฏิบัติทาง สังคม การมีสถาบันทางสังคมและการปฏิบัติทางสังคมที่สืบเนื่องมาจากความรู้ วาทกรรมเป็นอำนาจที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการนิยามตนเองตามความรู้ที่ถูกผลิต ออกมา เป็นกระบวนการทางประวัติศาสตร์สังคมที่สถาปนาอาณาจักรแห่งความจริง ชุดหนึ่งขึ้นมาและความจริงนั้นจะถูกนำไปสู่การปฏิบัติทางสังคมทั้งในระดับมหภาคและ จุลภาคสอดคล้องกับ สมเกียรติ ตั้งนโม (2549: 1) มีความเห็นว่าวาทกรรมเป็นกระบวนการ หนึ่งของสังคมเกี่ยวกับการสร้างความหมายโดยสังคมทั้งหลายมีแนวโน้มที่จะเชื่อมหรือ รวมลำดับความคิดและความเชื่อต่างๆ เข้าสู่คำอธิบายโดยสรุปเพื่อความรู้และความเข้าใจ โลก ขณะเดียวกันวาทกรรมก็ทำหน้าที่ปิดกั้นมิให้เอกลักษณ์และความหมายของบางอย่าง เกิดขึ้นหรือไม่ก็ทำให้เอกลักษณ์และความหมายของบางสิ่งที่มีอยู่แล้วในสังคม เลือนหายไปพร้อมๆ กันด้วย

นอกจากนั้นโสภี อุ้นทะยา (2557: 53) เสนอว่าวาทกรรมเป็นถ้อยคำ กลุ่มคำ หรือข้อความที่ถูกสร้างขึ้นมาจากวัตถุประสงค์ต่างๆ อันเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิต การปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม ได้ตอบสนองซึ่งกันและกัน สร้างความหมาย กำหนด และ ควบคุมความรู้ความคิด ผ่านการเลือกใช้อุปกรณ์ประกอบทางภาษามีปฏิบัติการที่ส่งผล กระทบต่อบุคคล และสังคม เช่น จัดระเบียบ ครอบงำ ปิดกั้น ต่อสู้ ต่อรอง ฯลฯ

จะเห็นได้ว่าวาทกรรมนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อโต้ตอบ หรือเพื่อสร้างความหมาย ในการกำหนดผ่านการเลือกใช้อุปกรณ์ประกอบทางภาษา เพื่อทำให้เกิดผลกระทบต่อบุคคล และสังคม ดังเช่นเรื่องของศีลธรรมจรรยา ซึ่งคนในสังคมควรยึดถือเป็นอย่างยิ่ง

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าวาทกรรมศีลธรรมยังมีความสัมพันธ์กับ ตำนาน ในมิติด้านการแฝงนัยทางด้านความเชื่อและศาสนาไว้ด้วย ดังที่ปฐม หงษ์สุวรรณ (2554: 14) กล่าวว่าตำนานในทางมานุษยวิทยาและคติชนวิทยามักจะมีแนวคิดที่สอดคล้องกัน คือ เป็นเรื่องเล่าที่มีนัยทางความเชื่อและศาสนา ทั้งที่เป็นเรื่องราวเหตุการณ์วีรบุรุษ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ความกล้าหาญ ความคิด ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี และ วัฒนธรรม สอดคล้องกับ ศรีศักร วัลลิโภดม (2534: 21) เสนอว่า ตำนานเป็นนิทาน หรือนิยายศักดิ์สิทธิ์ที่อธิบายถึงความเป็นมา หรือความหมายสำคัญของระบบความเชื่อทาง ศาสนา หรือเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับประวัติของบุคคลสำคัญ เช่น ผู้นำทางวัฒนธรรมที่เป็นต้นเค้าทำให้เกิดประเพณี พิธีกรรมขึ้นมา นอกจากนั้น ศิราพร ณ ถลาง (2545: 190) มีทัศนะว่าตำนานปรัมปรา หรือ Myth เป็นข้อมูลทาง คติชนที่ถือว่า เป็นเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Narrative) มักเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระเจ้า เทพเจ้า เทวดา ผู้มีอำนาจเหนือ ธรรมชาติ เป็นเรื่องเล่าที่มักใช้ในการอธิบายกำเนิดโลก กำเนิดชาติพันธุ์ต่างๆ

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าวาทกรรมศีลธรรมจึงมีใช้เป็นเพียงหลัก หรือข้อยึดเหนี่ยว ในการประพฤติหรือควบคุมคนในสังคมให้เป็นไปตามที่คาดหวัง ดังที่ บัญญัติไว้ใน พระธรรมคำสั่งสอนเท่านั้น หากแต่วาทกรรมศีลธรรมยังปรากฏในรูปแบบต่างๆ วาทกรรม ศีลธรรม ในบทความนี้จึงหมายถึง คำพูดที่กล่าวออกมา และมีผลกระทบต่อหรือมีหน้าที่คอย ควบคุมคนในสังคมให้เชื่อถือ ให้ประพฤติ และปฏิบัติตามที่สังคมต้องการให้มีหลักศีลธรรม ประจำใจ กล่าวคือสิ่งใดควรกระทำ สิ่งใดไม่ควรกระทำ หากละเมิดจะได้รับการลงโทษ อย่างไร เช่น การห้ามโกหก ให้ยึดถือสัจจะ ให้มีความซื่อสัตย์ ไม่ให้พูดคำต่ำ คำหยาบ คำเสียดสี ดังจะเห็นได้จากตำนานชาวบังบด ตอนที่กล่าวถึงหญิงชาวบ้านสองคนจะ เดินทางไปเยี่ยมพิม (อุปกรณ์ในการทอผ้า) อีกหมู่บ้านหนึ่ง ระหว่างทางเดินผ่านถ้ำที่เป็นที่อยู่ ของชาวบังบด อาสาให้ยืมพิมของตนไปใช้ โดยที่หญิงสาวทั้งสองคนต้องนำมาส่งคืนตาม กำหนดเวลาที่รับคำ หญิงสาวทั้งสองก็รับคำ แต่เหตุการณ์มิได้เป็นไปตามเช่นนั้น หญิงสาว ทั้งสองไม่ได้นำพิมไปคืนให้ตามกำหนดเวลา ครั้นเมื่อนำไปคืน ปรากฏว่าชาวบังบดที่อยู่ หน้าถ้ำไม่ได้ออกมา และไม่มีผู้ใดได้รับความช่วยเหลือต่อไปอีกเลย เมื่อพิจารณาแล้วจะ เห็นว่าศีลข้อ 4 คือ มุสาวาทา เวระมะณีสิกขาปะทังสะมาทิยามิ คือเว้นจากการพูดเท็จนั้น

เป็นหลักประกันทางด้านความมีศักดิ์ศรีและเกียรติยศ ทำให้คนในสังคม (ในที่นี้คือจังหวัดกาฬสินธุ์) สอนลูกสอนหลานให้ไม่โกหก ให้มีสัจจะ ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีปกติสุข ดังที่ อานันท์ กาญจนพันธ์ (2548: 132) เสนอว่าความเชื่อและพิธีกรรมเช่นนี้มุ่งหมายให้ผู้เข้ามาอยู่ใหม่ยอมรับกฎระเบียบของหมู่บ้าน ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้สมาชิกใหม่ได้รับการต้อนรับจากผู้อื่น

ดังนั้นตำนานชาวบังบดจึงสะท้อนให้เห็นถึงศีลธรรมที่คนในสังคมในใช้ในการสอน หรืออบรมให้คนในสังคมมีจารีตธรรมปฏิบัติเป็นไปตามที่สังคมพึงประสงค์

ภาพประกอบที่ 1 พระครูโพธิ์ชัยวาริรักษ์ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัยเสมาราม อ.กมลาไสย จ.กาฬสินธุ์ วิทยากรบรรยายและกรุณามอบเอกสารนิทานโบราณคดีที่เกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองและชาติพรรณผาวรรณมาของโพธิ์จรรย์ เพชรสังหาร ให้เพื่อนำมาศึกษา

2. กลวิธีการเล่าเรื่องในวาทกรรมศีลธรรม

คำว่า “กลวิธี” ในงานวิจัยนี้ หมายถึง วิธีการ หรือรูปแบบในการเขียนเพื่อทำให้งานเขียนนั้นบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการสื่อความหมาย กลวิธีการเล่าเรื่องในวาทกรรมศีลธรรมผ่านภาษา ที่พบในตำนานชาวบังบด : วาทกรรมศีลธรรมของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ ดังต่อไปนี้

2.1 กลวิธีทางภาษาด้านการใช้คำ

2.1.1 คำเสียดสี มีนักวิชาการ ดังเช่น จิตรสุภา ปล่องทอง (2550 : 25) กล่าวว่า “คำเสียดสี” หมายถึง การว่ากระแทกกระเทียบเหน็บแนม ในที่นี้เป็นการหยิบยก

เอาเหตุการณ์ความเป็นจริงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมขณะนั้นมากล่าวถึง เป็นการกล่าวถึงเหตุการณ์ในสังคมที่กำลังเกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นแล้ว

เช่น

ท้าวศรีโคตรได้รับความเจ็บปวดมาก และรู้ว่าหลงกลเจ้าเมืองและเมียรักทรยศ ไม่มีความสัจย์ชื้อต่อตนเอง ก็โกรธอาละวาด ก่อนตายท้าวศรีโคตรได้ตัดพ้อกับมเหสีว่า **ตนไม่เห็นว่าเมียรักจะมาทรยศต่อตน เพราะตนเป็นชาวบังบด เป็นชาวบุญ มีความซื่อสัตย์ คือศีลธรรม เสียชีวิตที่ต้องมาหลงกลด้วยเจ้าเมืองที่ไม่มีความสัจย์ และทรยศต่อตน**

จากตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้น เป็นกลวิธีทางภาษาด้านการใช้คำเสียดสี ท้าวศรีโคตรพระตะบองกล่าวเสียดสีเจ้าเมืองคนเก่า คือพ่อตาของท้าวศรีโคตร และมเหสีที่ท้าวศรีโคตรให้ความรัก และความไว้นือเชื่อใจจะกล้ำทรยศ หักหลังท้าวศรีโคตร จนเป็นเหตุทำให้ท้าวศรีโคตรถึงแก่ความตาย จากตัวอย่างเป็นวาทกรรมศีลธรรมอย่างหนึ่ง คือ สอนเรื่องความซื่อสัตย์ การไม่โกหก และการหลอกลวงคนอื่น หากสังคมมีความจริงใจ ไม่โกหก หลอกลวงกัน จะทำให้น่าอยู่มากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับ ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2533: 265-266) เสนอว่าความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น เทวดา ผี ทำหน้าที่หลายประการ เช่น ทำหน้าที่เป็นกลไกในการควบคุมความประพฤติ ความสัมพันธ์ของผู้คนให้อยู่ในกฎเกณฑ์หรือแนวทางที่สังคมนั้นได้วางไว้ เพื่อหลีกเลี่ยงหรือป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้ง

2.1.2 คำหยาบ หมายถึง คำที่ไม่สุภาพ บางทีเรียก คำต่ำ ผู้มีวัฒนธรรมหรือผู้ที่มีการศึกษาไม่ควรใช้ อาจแฝงอยู่ในคำสบถหรือคำอุทาน หรือคำตำราวมถึงคำที่มีความหมายสองแง่สองมุม (ชนิดา พันธุ์โสภณ, 2555: 106) ในการศึกษาวาทกรรมศีลธรรมในตำนานชาวบังบดของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่ามีการใช้คำหยาบ ดังนี้

เช่น

เมื่อมเหสีทราบจุดอ่อนของท้าวศรีโคตรก็นำมาบอกบิดาของตนเพื่อวางแผนกำจัดท้าวศรีโคตร เจ้าเมืองเลยสั่งให้ทหารเอาหลาวไม้ฮวก (ไม้ไผ่ป่าชนิดหนึ่งปล้องยาว) มาเสียมให้แหลมทำเป็น “หลาว” คือ กีบดัก ดักไว้ใต้**ฐานขี้** คือส้วมในสมัยก่อน ไม่เป็นส้วมซีเมนต์ในปัจจุบัน

ในตอนเช้าท้าวศรีโคตรหลงกล ก็ไปนั่งฐานเพื่อปลดทุกข์ เมื่อ**ก้อนขี้**ของท้าวศรีโคตรตกลงไปในฐาน คงก้อนใหญ่พอสมควร ไปกระทบกับสายกระดิก สายกระดิกก็ไปกระตุกกับสลักไม้ที่ทำดักเอาไว้ เมื่อสลักหลุด หลาวไม้ฮวกก็ต็ดขึ้นมาแทงเสียบเข้าทวารหนัก

ซึ่งเป็นจุดอ่อนของท้าวศรีโคตรฯ (จิรศุภา ปลูกทอง, 2550: 25)

จากตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้น เป็นกลวิธีทางภาษาด้านการใช้คำหยาบ คือคำว่า “ฐานซี้” “ก้อนซี้” ที่มีความหมายว่า “ส้วม” “อุจจาระ” เนื่องจากตำนานดังกล่าวเป็นส่วนที่มีผู้รวบรวมจากสำนวนมุขปาฐะ (oral literature) เล่าไว้ เป็นการนำภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวันจริงๆ มาใช้ ทำให้ผู้อ่าน หรือผู้ฟังเกิดความรู้สึกคล้อยตาม และเข้าใจไปกับเรื่อง เป็นที่น่าสังเกตว่าคำที่หลายคนคิดว่าเป็นคำหยาบนั้น เมื่อพิจารณาแล้วในสภาพสังคมนั้น มีการใช้ดังกล่าวสื่อสารเป็นปกติในชีวิตประจำวัน จึงไม่ได้ถือว่าเป็นคำหยาบแต่อย่างใด หากแต่ในอีกบริบทสังคมหนึ่ง อาจเป็นไปได้ว่าผู้เล่าเรื่องต้องการถ่ายทอดประสบการณ์ และสื่ออารมณ์ประกอบการเล่าเรื่อง เพื่อทำให้ผู้ฟัง หรือผู้อ่านเข้าใจ และเกิดอารมณ์คล้อยตามไปกับเรื่องที่เล่า เมื่อพิจารณาแล้วคำดังกล่าวในสังคมอีกสังคมหนึ่งอาจจะถือว่าเป็นคำที่ไม่ควรพูดในสถานการณ์โดยทั่วไป ดังที่ กฤตวราธรณ หงษ์ลดารมณ และจันทิมา เอี่ยมานนท์ (2549: 1) กล่าวว่า มนุษย์ใช้ภาษาเพื่อถ่ายทอดประสบการณ์ เล่าเรื่องราว แก้ปัญหา สื่ออารมณ์ ความรู้สึกตลอดจนความขัดแย้งต่างๆ ขณะเดียวกัน มนุษย์ก็อาจถูกครอบงำหรือตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของภาษาในสังคมนั้นในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ภาษา สังคม และการสื่อสารจึงผูกโยงร้อยรัดเป็นเรื่องเดียวกัน เรื่องที่สัมพันธ์กับเจตนา อุดมการณ์ อำนาจ อัตลักษณ์ และ สิ่งหล่อหลอมความเป็นมนุษย์

2.1.3 การใช้โวหารภาพพจน์ คำว่า “โวหาร” ราชบัณฑิตยสถาน (2546 : 1090) เสนอว่า หมายถึง ชั้นเชิงหรือสำนวนแต่งหนังสือหรือพูด เช่น โวหารดี ถ้อยคำที่เล่นหรือเป็นสัพทสำนวน เช่น อยู่มาตีโวหาร เขาชอบเล่นโวหาร

ส่วนคำว่า “ภาพพจน์” นั้น ราชบัณฑิตยสถาน (2546: 820) กล่าวว่า หมายถึง ถ้อยคำที่เป็นสำนวนโวหารทำให้นึกเห็นเป็นภาพ ถ้อยคำที่เรียบเรียงอย่างมีชั้นเชิงเป็นโวหาร มีเจตนาให้มีประสิทธิผลต่อความคิด ความเข้าใจ ให้จินตนาการ และถ่ายทอดอารมณ์ได้อย่างกว้างขวางลึกซึ้งกว่าการบอกเล่าที่ตรงไปตรงมาจากข้อมูลที่ศึกษา พบว่ามีการใช้ ดังนี้

2.1.3.1 สัญลักษณ์ (symbol) มีนักวิชาการ ดังเช่น Clifford Geertz (1973: 90) กล่าวถึงการตีความหมายของสัญลักษณ์ไว้ว่า เราจะรู้จักและเข้าใจวัฒนธรรมได้ก็ด้วยการตีความหมายแปลหรือดึงเอาความหมายที่ซ่อนอยู่ในสัญลักษณ์ที่คนได้สร้างออกมาเพื่อที่จะใช้ในการสื่อสาร สร้างความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติที่มีต่อชีวิตการใช้รูปแบบของสัญลักษณ์ถือเป็นกิจกรรมทางสังคม ดังนั้น ความหมายของ

สัญลักษณ์จึงมีความเป็นสาธารณะ การที่คนในกลุ่มใช้สัญลักษณ์ใดในการสื่อสารระหว่างกันได้ ความหมายของสัญลักษณ์เหล่านั้นก็ต้องเป็นที่รู้จักกันในกลุ่มคนเหล่านั้น ส่วนวาทนาบุญสม (2546: 124) กล่าวว่า เป็นการนำคำหนึ่งๆ มาหมายความแทนอีกคำหนึ่งโดยถือว่าคำที่นำมาใช้แทนกันได้นั้นต้องเป็นที่รู้จักและเข้าใจกันทั่วไปหรือลักษณะของสิ่งใดๆ ที่นิยมกำหนดกันขึ้นเองให้ใช้ความหมายแทนอีกสิ่งหนึ่ง เป็นการคิดหาคำมาใช้แทนสิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและเป็นนามธรรมซึ่งจะมีความหมายแตกต่างออกไปจากความหมายเดิม

เช่น

ฝ่ายท้าวศรีโคตร พอทราบข่าวก็อาสาเจ้าเมืองไปปราบช้างโดยใช้ลำตันประตูขนาดใหญ่ทั้งต้นเหล่าเป็นกระบองใหญ่แบกไป ช้างจำนวนมากนับพันนับหมื่น เข้าทำลายท้าวศรีโคตร ท้าวศรีโคตรก็ได้ต่อสู้กับช้างเหล่านั้นโดยใช้กระบองใหญ่ตีตายทีละตัว จนหมดโขลง และได้โยนช้างหมดทั้งโขลงลงทิ้งแม่น้ำ แม่น้ำนั้นเลยเรียกว่าแม่น้ำโขงมาตั้งแต่คราวนั้น และอาณาจักรฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงก็เลยเรียกว่าอาณาจักรล้านช้างในคราวเดียวกัน (ไพโรจน์ เพชรสังหาร, 2530: 2)

จากตัวอย่างข้างต้น เป็นกลวิธีทางภาษาด้านการใช้สัญลักษณ์ คือนำคำว่า “นำช้างทิ้งโขลงลงทิ้งแม่น้ำ” เรียกว่า “แม่น้ำโขง” และคำว่า “อาณาจักรล้านช้าง” ที่มีสัญลักษณ์หมายถึงพื้นที่กว้างใหญ่ที่มีช้างจำนวนมากนับพัน เป็นต้น สอดคล้องกับ อานันท์ กาญจนพันธ์ (2548: 123) มีทัศนะว่าสัญลักษณ์ที่ใช้สำหรับสื่อความคิดนามธรรมมักเป็นการแปรเปลี่ยนให้ความคิดนามธรรมมีลักษณะเป็นรูปธรรมมากขึ้น ความแปรปรวนที่ผิดธรรมชาติ (ในที่นี้คือท้าวศรีโคตร ใช้ไม้ตะบองตีช้างตายทั้งโขลง) จึงเป็นสัญลักษณ์แห่งความล่มสลายของโครงสร้างทางสังคม สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ใช้สัญลักษณ์ ซึ่งมีลักษณะเป็นรูปธรรมแทนความคิดแบบนามธรรมทั้งสิ้น

2.1.4 กลวิธีทางภาษาด้านการใช้สำนวน

คำว่า “สำนวน” มีนักวิชาการ ดังเช่น จารุวรรณ พุทธิบัณฑิต (2543: 29) กล่าวว่า เป็นวลีหรือประโยคที่ลึกซึ้งคมคาย มีความหมายแฝง เป็นคำสอนหรือเป็นคติให้คิด นิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย

เช่น

ขอให้เมืองเวียงจันทน์ อย่าเจริญเตื่อ คันแมนมันสิเจริญ อย่าให้มันเจริญคน (นาน) กะให้มันเจริญชู้ข้างแกงหู ช้างูแลบลิ่น ย้อนแนวมันบ่ว่าบัสต์ยบชื้อ (ไพโรจน์ เพชรสังหาร, 2530: 3)

จากตัวอย่างข้างต้น เป็นกลวิธีทางภาษาด้านการใช้สำนวน ชั่วช้ากระดิกหู หรือ ไก่ปรบมือ หรืองูแลงลิ้น นั้นมีความหมายว่า เร็วแค่ไหนก็มีประโยชน์มาก เพราะเหตุว่า ถ้าไม่เคยเกิดขึ้นเลย ก็ยังเกิดได้ แม้สั้นมากเร็วมาก เมื่อนำมาใช้ในบริบทนี้จึงมีความหมายถึง อย่าให้เจริญนาน ซึ่งเป็นสำนวนภาษาอีสานที่กล่าวหรือสร้างไว้ ดังที่ กาญจนา แก้วเทพ (2544: 22) กล่าวว่า การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมจำเป็นต้องมีสิ่งยึดเหนี่ยว เพื่อให้การอยู่ร่วมกันนั้นมีลักษณะยาวนาน สิ่งยึดเหนี่ยวที่สร้างร่วมกันขึ้นมา ส่วนใหญ่จะปรากฏเป็น ผลผลิตทางวัฒนธรรม เช่น ภาษา ความเชื่อ ค่านิยม ธรรมเนียมปฏิบัติ วัตถุประสงค์ของเครื่องใช้ ระบบภูมิปัญญา กฎระเบียบ

2.2 กลวิธีการเล่าเรื่องในวารสารศิลปกรรมผ่านการนำเสนอเรื่อง

Chatman (1993: 135-139) เสนอว่ากลวิธีการเล่าเรื่องเป็นความรู้สึก และความคิดของตัวละคร เป็นการทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังรู้จักตัวละครมากขึ้น ด้วยการ ถ่ายทอดคำพูด ความคิดและความรู้สึกของตัวละคร

2.2.1 ผู้เล่าเรื่องยกคำพูดของตัวละคร (Quotation) เป็นการยก คำพูดของตัวละครมากล่าวโดยตรง

เช่น

มีเรื่องเล่าว่าหนุ่มบ้านอุ้อ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ คนหนึ่ง ต้อนควายไป เลี้ยงตามชายป่าละเมาะตอนเย็นก็ต้อนควายกลับ เมื่อสำรวจควายของตนก็พบว่าควาย หายไปหนึ่งตัวจึงออกติดตามหาควายที่หลงฝูงจนค่ำ และหลงเข้าไปในบ้านบังคดหา ทางออกมาไม่ได้ เลยขออาศัยกินข้าวและพักค้างคืนที่นั่น ตอนค่ำ หนุ่มๆ ชาวบังคดชวน ไปเล่นสาว เกิดติดใจสาวเจ้าบ้านบังคดไม่ยอมกลับบ้าน เลยแต่งงานอยู่กับเป็นสามีภรรยา กันที่นั่นได้ลูกหนึ่งคน

วันหนึ่งหนุ่มบ้านอุ้อไม่สบายเลยอยู่บ้านเลี้ยงลูกให้ภรรยาไปหาของป่ามากินกัน ลูกน้อยก็ร้องไห้แม่ ปลอดภัยหรือไม่หยุดร้องพ่อเลยหลอกลูกชายว่า “อย่าร้องๆ บักหล่า เตี้ยแม่มึงซิกกลับมาตอก” ลูกยังร้องไม่หยุดพ่อเลยโกหกหลอกลูกว่า “เขาให้ทะ แม้ๆ แม่มึงมาแล้ว” พ่อพ่อโกหกลูกว่าแม่กำลังมาแล้วเด็กก็หยุดร้อง แต่โกธัวผู้ทุกตัวใน หมู่บ้านก็ร้อง “โือก” แสดงว่ามีใครสักคนหนึ่งในหมู่บ้านพูดโกหกแล้ว ซึ่งจะเป็นใครไม่ได้ นอกจากชายหนุ่มแปลกหน้าที่ยังไม่รู้เข้าใจวัฒนธรรมของที่นั่น (ไพโรจน์ เพชรสังหาร, 2530: 3)

จากตัวอย่าง จะเห็นได้ว่าเป็นการนำเสนอวิธีการเล่าเรื่องในนาฏกรรมศีลธรรม ผ่านการนำเสนอเรื่อง ด้วยการให้ผู้เล่าเรื่องยกคำพูดของตัวละคร (Quotation) ในที่นี้จะเห็นได้ว่าผู้เล่าเรื่องได้สมมติบทบาทตนเองเป็นหนุ่มบ้านอู่ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ว่าเป็นภาษาพูดสำเนียงอีสาน เพื่อให้เข้ากับการเล่าเรื่อง อีกทั้งเป็นการทำให้ผู้ฟัง หรือผู้อ่าน เกิดความรู้สึกคล้อยตามไปกับเรื่องด้วย

2.2.2 ผู้เล่าเรื่องสรุปความคำพูดหรือความคิดของตัวละครหรือรายงาน ผู้อ่าน เพื่อความรวดเร็วในการเล่าเรื่อง

เช่น

เมืองเวียงจันทน์เจริญรุ่งเรืองก็เกิดข้อขัดแย้งกันอีก ด้วยเจ้าศิริบุญสารได้ลอบทำ ชู้กับหลานสาวของเจ้าฟ้าขาวจนมารท้อง เจ้าบุญสารโกรธที่เจ้าศิริบุญสารทำผิดประเวณี เลยพาครอบครัวและไพร่พลอพยพหนีข้ามแม่น้ำโขงมาอยู่บ้านผ้าขาวพรรณา ปัจจุบันคือ เมืองสกลนคร หลานสาวของเจ้าฟ้าขาวคลอดลูกเป็นชายชื่อ “สมพะมิตร” เจ้าฟ้าขาวอยู่ที่บ้านผ้าขาวพรรณาได้ไม่นาน ก็อพยพข้ามสันเขาภูพานลงมาอยู่ที่บ้านกลางหมื่น ด้วยเกรงเจ้าศิริบุญสารจะยกกองทัพมาตีลูกชายกลับเมือง อยู่ไม่นานเกิดอดอยาก เพราะบริวารติดตามข้ามมาเรื่อยๆ เลยคิดหาชัยภูมิใหม่ มาเห็นบ้านแก้งส้มแสง-ช่งกกเปลือย ซึ่งเป็นเมือง “ศาสร์ศิลป์” ของเจ้าเมืองแสน และเจ้าเมืองแพง บรรพบุรุษเดิมคือ บักป้าง และบักป้าง ซึ่งมีลูกหลานปกครองอยู่เป็นชุมชนเล็กๆ อุดมสมบูรณ์ด้วยข้าวปลาอาหาร จากลำน้ำป่าว

เจ้าฟ้าขาวจึงแต่งตั้งให้ท้าวตริย มาเจรจาขออยู่ร่วมทางด้วย ทางฝ่ายลูกหลานของบักป้าง และบักป้างปรึกษากันแล้วตกลงให้มาอยู่ร่วมกัน เพราะในสมัยก่อนเคยได้ ฟังพาอาศัยเป็นญาติกันด้วยเจ้าเมืองแสน และเจ้าเมืองแพง ได้นำข้าราชการผู้ใหญ่จากเมืองลาว มาช่วยว่าราชการและเคยอดพยพมาอยู่ก่อนแล้ว และพวกที่มาขออยู่ด้วยใหม่ก็เป็นเครือญาติของขุนนางผู้ใหญ่

หลังจากที่เจ้าสมพะมิตร ได้มาอยู่เมืองศาสร์และศิลป์แล้ว ลูกหลานเจ้าเมืองแสนเจ้าเมืองแพง เลยยกเมืองให้ปกครองด้วยเจ้าสมพะมิตร เป็นเชื้อพระวงศ์ของกษัตริย์ และรู้ชื่อราชการดี ทางฝ่ายตนอ่านหนังสือไม่ออกไม่รู้ชื่อราชการ จึงอพยพลูกหลานบางส่วนไปอยู่ทำน้ำดอกไม้ทางทิศใต้ของลำน้ำป่าว ลูกหลานอีกกลุ่มหนึ่งไม่พอใจกลุ่มของท้าวสมพะมิตร ก็พากันอพยพหนีไปอยู่บ้าน “บักก้อม” บ้านเดิมของพ่อแม่แต่ก่อนหลัง

อยู่มาไม่นานญาติพี่น้องทางทำน้ำดอกไม้งอกไม่พอใจที่ทางฝ่ายเจ้าสมพะมิตรมีอำนาจครอบครองเมือง และตั้งชื่อเมืองใหม่เป็นเมืองกาฬสินธุ์ และขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ เมืองศาสตร์ศิลป์ของบรรพบุรุษเดิมไม่มีให้ร่วมปกครองเลยอพยพแยกออกมารวมญาติพี่น้องเดิมมาตั้งเมืองใหม่คือเมืองกมลาไสยในปัจจุบัน (ไพโรจน์ เพชรสังหาร, 2530: 4) จากตัวอย่าง เป็นการผู้เล่าเรื่องสรุปความคำพูดหรือความคิดของตัวละครหรือรายงานผู้อ่าน เพื่อความรวดเร็วในการเล่าเรื่อง โดยการกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของเจ้าเมืองกาฬสินธุ์มาก่อน

2.3 กลวิธีการเล่าเรื่องในวาทกรรมศิลปกรรมผ่านตัวละคร Rimmon-Kenon (อิรวาตี ไตลิ่งคะ, 2543) Rimmon-Kenon ได้สรุปการสร้างตัวละคร ดังนี้

2.3.1 การรู้จักลักษณะนิสัยของตัวละครทางตรง

2.3.1.1 การรู้จักลักษณะนิสัยของตัวละครโดยผู้เล่าเรื่อง

เช่น

ก่อนตายท้าวศรีโคตรได้ตัดพ้อกับแม่เหสีว่า **ตนไม่นี้กว่าเมียรักจะมาทรยศต่อตน เพราะตนเป็นชาว บังบด เป็นชาวยุญ มีความซื่อสัตย์ คือศิลปกรรม เสียที่ที่ต้องมาหลงกลด้วยเจ้าเมืองที่ไม่มีความสัตย์ และทรยศต่อตน** (ไพโรจน์ เพชรสังหาร, 2530: 3)

จากตัวอย่าง เป็นการทำให้เข้าใจและสื่อความหมายว่าท้าวศรีโคตรเป็นชาวบังบด เป็นผู้มื่ออุปนิสัยซื่อสัตย์ มีศิลปกรรม ไม่คิดคดทรยศผู้ใดง่ายๆ มีความจริงใจ ไว้วางใจ และเชื่อใจผู้อื่น ในที่นี้คือแม่เหสีของท้าวศรีโคตร

2.3.1.2 การรู้จักลักษณะนิสัยของตัวละครโดยตัวละครตัวอื่น

เช่น

หลังจากที่เจ้าสมพะมิตร ได้มาอยู่เมืองศาสตร์และศิลป์แล้ว **ลูกหลานเจ้าเมืองแสนเจ้าเมืองแพง เลยกเมืองให้ปกครองด้วยเจ้าสมพะมิตร เป็นเชื้อพระวงศ์ของกษัตริย์และรู้ข้อราชการดี ทางฝ่ายตนอ่านหนังสือไม่ออกไม่รู้ข้อราชการ จึงอพยพลูกหลานบางส่วนไปอยู่ทำน้ำดอกไม้งอกทางทิศใต้ของลำน้ำปาว ลูกหลานอีกกลุ่มหนึ่งไม่พอใจกลุ่มของท้าวสมพะมิตร ก็พากันอพยพหนีไปอยู่บ้าน “บักก้อม” บ้านเดิมของพ่อแม่แต่ก่อนหลัง** (ไพโรจน์ เพชรสังหาร, 2530: 4)

จากตัวอย่าง เป็นการทำให้เข้าใจและสื่อความหมายว่าเจ้าสมพะมิตรมีเชื้อสายของราชวงศ์ทางเวียงจันทน์ มีความรอบรู้ อ่านหนังสือออก มีความรู้เรื่องข้อราชการบ้านเมืองต่างๆ

2.3.2 การรู้จักลักษณะนิสัยของตัวละครทางอ้อม

2.3.2.1 การรู้จักนิสัยของตัวละครจากการกระทำของตัวละคร

เช่น

วันหนึ่งหญิงชาวบ้านมหาชัยตื่นแต่เช้า (สองคน) จะไปเยี่ยมพิมที่บ้านอู เพื่อที่จะนำมาทอดหูก เมื่อเดินทางผ่านถ้ำกลบ พบหญิงคนหนึ่ง กำลังกวาดกองกลบที่กระจัดกระจายอยู่หน้าถ้ำ หญิงคนนั้นถามว่าจะพากันไปไหน ทั้งสองเลยบอกว่าจะไปเยี่ยมพิมมาทอดหูก หญิงแปลกหน้าบอกว่าไม่ต้องไปเอาไกลหรอก ของนางก็มีให้ยืมแต่ต้องสัญญาว่าจะยืมไปใช้กี่วันและจะนำมาคืนวันไหนห้ามโกหก หญิงสาวชาวบ้านทั้งสองก็บอกว่าจะนำมาส่งตามที่ตกลงกัน (คือก็วันตำนานไม่ได้บอกไว้) พอถึงกำหนดวันส่งหญิงชาวบ้านมหาชัยทำพิมของหญิงแปลกหน้าชำรุด ให้สามีซ่อมยังไม่เสร็จไม่สามารถนำมาส่งได้ตามนัด ในวันรุ่งขึ้นจึงนำมาส่ง เมื่อมาถึงก็ร้องบอกที่หน้าถ้ำว่าเอาพิมมาส่งคืนให้ แต่ไม่มีใครพบเลย นางจึงนำพิมกลับบ้าน ตั้งแต่นั้นมาก็ไม่มีใครได้พบชาวบังบดอีกเลย (ไพโรจน์ เพชรสังหาร, 2530: 6)

จากตัวอย่าง เป็นการทำให้เข้าใจและสื่อความหมายว่าหญิงชาวบ้านมหาชัยที่ยืมพิมจากชาวบังบด ไม่ได้นำพิมไปส่งทันเวลาตามที่กำหนดกัน ทั้งนี้เพราะซ่อมพิมที่เสียให้กลับมามีดีดังเดิม ทำให้ทราบว่าชาวบังบดเป็นผู้มีศีลธรรมประจำใจ หากผู้ใดตกปากรับคำสิ่งใดไว้แล้ว จะต้องระวังรักษาคำพูดของตน

2.3.2.2 การรู้จักนิสัยของตัวละครจากบทสนทนา

เช่น

วันหนึ่งหนุ่มบ้านอูไม่สบายเลยอยู่บ้านเลี้ยงลูกให้ภรรยาไปหาของป่ามากินกัน ลูกน้อยก็ร้องหาแม่ ปลอดภัยอะไรก็ไม่หยุดร้องพ่อเลยหลอกลูกชายว่า “อย่าร้องๆ บักหล่าเดี่ยวแม่มีงาช้างมาดอก” ลูกยังร้องไม่หยุดพ่อเลยโกหกหลอกลูกว่า “เขาให้ทะเลแม่ๆ แม่มีงาช้างแล้ว” พ่อพ่อโกหกลูกว่าแม่กำลังมาแล้วเด็กก็หยุดร้อง แต่ก็ได้ตัวผู้ทุกคนในหมู่บ้านก็ร้อง “อ๊อ๊ก” ไม่ใช่เสียงโก่งขัน แต่เป็นเสียงไกรร้องเตือนภัยเมื่อเห็นเหยี่ยวโฉบไปโฉบมา จะกินลูกไก่ฉนั้น คือเป็นเสียงไกรร้องทักท้วงขึ้นแสดงว่ามีใครสักคนหนึ่งในหมู่บ้านพูดโกหกแล้วซึ่งจะเป็นใครไม่ได้นอกจากชายหนุ่มแปลกหน้าที่ยังไม่รู้เข้าใจวัฒนธรรมของที่นี่ (ไพโรจน์ เพชรสังหาร, 2530: 6)

จากตัวอย่าง เป็นการทำให้เข้าใจและสื่อความหมายว่าหนุ่มบ้านอูอาจจะงงใจหรือไม่อย่างไรก็ตาม แต่หนุ่มบ้านอูได้ละเมียดกฎของการอยู่ร่วมกันของคนในหมู่บ้านชาว

บังคับคือ ห้ามพูดจาโกหก อันเป็นวัฒนธรรมในการควบคุมคนในสังคมให้ปฏิบัติตาม

2.3.2.3 การรู้จักนิสัยของตัวละครจากการที่ผู้เขียนบรรยายลักษณะ

ภายนอกของตัวละคร

เช่น

มีเรื่องเล่าว่าในสมัยต่อมาจะเป็นสมัยเจ้าเมืองใดไม่ปรากฏชัดแจ้งได้ ได้เกณฑ์ไพร่พล ชาวบ้าน ชาวเมืองออกไปทำงานโยธา และในการเกณฑ์ครั้งนี้ มีชายหนุ่มคนหนึ่งเป็นชาวบ้านบังค ซึ่งลงมาหาแลกรซื้อสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นชื่อ “ศรีโคตร” รวมอยู่ด้วย วันหนึ่งถึงเวรของท้าวศรีโคตรเป็นผู้อยู่เวรหุงหาอาหารให้เพื่อนไม่ได้ไปใช้แรงงานกับกลุ่ม ท้าวศรีโคตรได้ต้มข้าวหม้อใหญ่ไว้คอยเพื่อน พอหม้อข้าวเดือดหาไม้คนหม้อข้าวไม่เจอเลยไปตัดเอากิ่งไม้จากต้นไม้จ้าวดำมาคนหม้อข้าว อยางของไม้จ้าวดำก็ละลายกับหม้อข้าวต้มเป็นสีดำไปหมด มีกลิ่นเหม็นสีเขียวจนรับประทานไม่ได้ คณะพรรคพวกที่ไปทำงานกลับมาเหนื่อยๆและหิว มาพบหม้อข้าวต้มดำก็โกรธบังคับให้ท้าวศรีโคตรกินข้าวหม้อนั้น ให้หมดท้าวศรีโคตรเมื่อถูกบังคับจึงยอมกินข้าวหม้อนั้นจนหมด พอกินข้าวต้มดำหม้อนั้นหมดแล้ว ปรากฏว่ามีกำลังมหาศาล สามารถลากอกไฟได้เป็นกอกๆ โคนและแบกต้นไม้ใหญ่เป็นต้นๆ คงกระพันชาติรี หนึ่งเหนียว ฟันไม่เข้า เป็นที่เลื่องลือถึงเมืองหลวง ฝ่ายท้าวศรีโคตร พอทราบข่าวก็อาสาเจ้าเมืองไปปราบช้างโดยใช้กำลังประดุจขนาดใหญ่อั้งตันเหล่าเป็นกระบองใหญ่แบกไปหลังจากที่ท้าวศรีโคตรได้ปราบช้างด้วยกระบองคู่มือแล้วก็ได้อภิเษกสมรสกับลูกสาวเจ้าเมือง และได้เป็น “เจ้าศรีโคตรพระตะบอง” (ไพโรจน์ เพชรสังหาร, 2530: 1-2)

จากตัวอย่าง เป็นการทำให้เข้าใจและสื่อความหมายว่าท้าวศรีโคตรพระตะบองเป็นผู้มีศีลธรรมประจำใจ แม้ว่าจะมีผู้ใดกลั่นแกล้งหรือใช้อำนาจบังคับเพียงใด ก็มีอาญาอันตรายได้ ตรงข้ามกลับเป็นผู้มีบุญญาบารมีได้เป็นเจ้าเมืองครองบ้านครองเมือง

2.4 กลวิธีการเล่าเรื่องในวาทกรรมศิลปกรรมผ่านฉาก

จากข้อมูลที่ศึกษา พบว่ามีกลวิธีการเล่าเรื่องในวาทกรรมศิลปกรรมผ่านฉาก ดังนี้

2.4.1 ฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม

เช่น

เรื่องเล่าปรัมปรา ที่มีผู้พบเห็นชาวบังคที่ถ้าแลกลบ อยู่ระหว่างบ้านอุ้กับบ้านแลกลบ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ (ไพโรจน์ เพชรสังหาร, 2530: 6)

และ

เรื่องชาวบังบด อีกเรื่องหนึ่งเล่าว่า หมู่บ้านอู้อ้อ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ คนหนึ่งตอนควายไปเลี้ยงควายตามชายป่าละเมาะตอนเย็นก็ตอนควายกลับ (ไพโรจน์ เพชรสังหาร, 2530: 6)

จากตัวอย่าง เป็นการทำให้เข้าใจและสื่อความหมายว่าฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม เช่น ถ้าที่ชาวบังบดอาศัยอยู่แถบรอยต่อระหว่างบ้านอู้อ้อกับบ้านแกลบ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นการทำให้ทราบเกี่ยวกับประวัติ หรือที่มาของความเชื่อเกี่ยวกับชาวบังบดว่ามีถิ่นฐานอันสัมพันธ์กับชื่อบ้านนามเมืองของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์

2.5 กลวิธีการเล่าเรื่องในวาทกรรมศีลธรรมผ่านแนวคิด Griffith (อิราวดี ไตลิ่งคะ, 2543: 54-59) กล่าวว่าแนวคิดแบ่งออกเป็น ดังนี้

2.5.1 คู่ตรงข้าม (บุญหรืองานบุญ กับเลือดประจำเดือนของสตรี)

มีนักวิชาการดังเช่น Claude Levi-Strauss (ศิราพร ณ ถกลาง, 2552: 283) กล่าวว่า ตำนานปรัมปราทั่วโลกมีเนื้อหาที่คล้ายกัน คือ มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติ-อำนาจเหนือธรรมชาติ มักมีวีธีผูกเรื่อง และเลือกตัวละครที่มีลักษณะเป็น “คู่ตรงข้าม” ตำนานปรัมปราสังคมต่างๆ ย่อมสะท้อน “วิธีคิด” ของมนุษย์ที่เป็นสากล แม้ว่าเนื้อหาเรื่องราวในตำนานอาจฟังดูไม่มีเหตุผล และเป็นไปไม่ได้ตามหลักวิทยาศาสตร์ แต่ “วิธีคิด” ในตำนานเป็นตรรกะอีกแบบหนึ่งที่เรียกว่าเป็น Primitive Logic ที่เป็นภาษาเฉพาะ Levi-Strauss เชื่อว่าชนดั้งเดิมหรือบรรพบุรุษพยายามสื่อสาร “ความในใจ” ผ่าน ตำนานปรัมปรายังชนรุ่นหลัง ซึ่งตำนานปรัมปราในแต่ละวัฒนธรรมมาประมวลแล้วจะพบความในใจ ซึ่งมีลักษณะความขัดแย้งในใจที่มีลักษณะ “ตรงข้าม” บางประการของบรรพชนที่ต้องการให้ชนรุ่นหลังทราบว่าเป็นเรื่องอะไร

ตำนานบังบด : วาทกรรมศีลธรรมของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่ามีการใช้คู่ตรงข้าม ดังต่อไปนี้

เช่น

ที่ถ้าหินเขตต่อแดนกับจังหวัดกาฬสินธุ์กับวังสามหมออยู่ในเขตจังหวัดอุดรธานี เจ้าตนผู้วิเศษ หรือชาวบังบดพร้อมกับบริวารได้อาศัยอยู่ แต่ปกติจะไม่มีใครได้พบเห็น ถ้าขาดเงินค่าสิ่งใดก็พากันไปหยิบยืมจากเจ้าตนหรือชาวบังบดมาใช้สอยไปพลางก่อน แล้วจึงนำไปส่งคืนที่หลัง ถ้าคราดหัก ไกลลอนเสียหายใช้การไม่ได้ก็พากันนำไปไว้ที่ปาก ถ้าไหว่วอนเจ้าตนให้ช่วยซ่อมแซม รุ่งเช้าจึงไปรับเอาของคืนเจ้าตนก็จะซ่อมให้ตีตั้งเก่าเสมอ

ครั้งหนึ่งมีหญิงคนหนึ่งจะไปงานบุญไม่มีผ้าซิ่นนุ่ง จึงไปให้วอนขอยืมผ้าซิ่น มานุ่งไปเอาบุญ รุ่งขึ้นไปก็ถักก็พบผ้าซิ่นใหม่วางพาดอยู่ ก็นำไปนุ่งในงาน เมื่อหญิงนั้น นุ่งไปงานเสร็จแล้วบังเอิญประอะเปื้อนเลือดประจำเดือนของตนซึกเท่าไรก็ไม่ออก เมื่อนำส่งคืนพาดไว้ที่ปากถ้ำ ปรากฏว่าเจ้าตนไม่รับเอาคืน ผ้าซิ่นก็ยังคงพาดพิงอยู่ที่ ปากถ้ำนั่นเอง ต่อแต่นั้นมาการหิбыืมเสื้อผ้า เครื่องนุ่งท่มทางถ้ำก็ไม่ให้ใครยืมอีก ส่วนการช่วยเหลืออย่างอื่นคงมีอยู่เหมือนเดิม (ไฟโรจน์ เพชรสังหาร, 2530: 7)

จากตัวอย่าง จะเห็นได้ว่ามี การนำสัญลักษณ์ของ “เลือดประจำเดือน” กับ “งาน บุญ” เลือดประจำเดือนเป็นสัญลักษณ์ของความสกปรก เพราะปนเปื้อนออกจากร่างกาย ของฝ่ายหญิง ดังนั้นในงานบุญ เปรียบเป็นสัญลักษณ์ของความศักดิ์สิทธิ์ เมื่อนำมาอยู่ด้วยกัน จึงกลายเป็นคู่ตรงข้าม ดังที่ปรากฏว่าชาวบังคดไม่ยอมรับคืนผ้าซิ่นที่เปื้อนเลือดประจำ เดือน อีกทั้งการหิбыืมสิ่งของเครื่องใช้ส่วนตัวไม่มีการให้ยืมอีกต่อไป สอดคล้องกับ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2548: 131) เสนอว่าความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ในวัฒนธรรมไทยนั้น แตกต่างไปจนเกือบเป็นตรงกันข้าม คนไทยมองว่าพื้นที่ต่างๆ นั้นมีผี เจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ครอบ ครองอยู่ก่อนแล้ว การที่จะทำอะไรจำเป็นต้องบอกกล่าว หรือขอกับเจ้าบ้านก่อน (ในตำนานที่นี้คือชาวบังคด) ถือว่าเป็นการสร้างระเบียบทางศีลธรรมสำหรับปฏิบัติในแต่ละ พื้นที่ เพราะสิ่งศักดิ์สิทธิ์แต่ละพื้นที่มีกฎเกณฑ์บังคับให้มนุษย์ต้องปฏิบัติตาม (ในกรณีของ ตำนานชาวบังคดถือว่าเลือดประจำเดือนของสตรี หมายถึงสิ่งอัปมงคล เสนียดจัญไร) ซึ่งเป็นพื้นฐานในการกำหนดข้อห้ามต่างๆ

2.5.2 สัญลักษณ์ (ไกร้องสัญญาณเตือนภัย)

มีนักวิชาการดังเช่น ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2533: 294) เสนอ ว่าการจัดระบบความสัมพันธ์และการดำรงชีวิตของคนไทย (ไท, ไต, ลาว) การจัดระบบ สังคม การควบคุมทางสังคม การเผชิญหน้ากับวิกฤตการณ์ต่างๆ ในการดำรงชีวิตออกมา นำเสนอให้เห็นเป็นรูปแบบโดยมีการอธิบายเนื้อหาเรื่องราว เหตุและผลต่างๆ โดยผ่าน ระบบสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ใช้เป็นสื่อในการแสดงออก

ตำนานบังคด : วารสารธรรมศาสตร์ของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่ามีการใช้สัญลักษณ์ ดังต่อไปนี้

เช่น

ลูกยังร้องไม่หยุดพ่อเลยโกหกหลอกลูกว่า “เขาให้หะแม่ๆ แม่มีงมาแล้ว” พ่อ โกหกหลอกว่าแม่กำลังมาแล้วเด็กก็หยุดร้อง แต่โก่ตัวผู้ทุ่กตัวในหมู่บ้านก็ร้อง “ไอ้ก”

ไม่ใช่เสียงไก่ขัน แต่เป็นเสียงไก่ร้องเตือนภัยเมื่อเห็นเหยี่ยวโฉบไปโฉบมา จะกินลูกไก่ ฉะนั้น คือเป็นเสียงไก่ร้องทักท้วงขึ้นแสดงว่ามีใครสักคนหนึ่งในหมู่บ้านพูดโกหกแล้ว ซึ่งจะเป็นใครไม่ได้นอกจากชายหนุ่มแปลกหน้าที่ยังไม่รู้เข้าใจวัฒนธรรมของที่นี่

ทางฝ่ายเมียเดินทางไปยังไม่พินดินหมู่บ้านเมื่อได้ยินเสียงไก่ “ร้องโือก” ก็รู้ได้ทันทีว่าสามีต้องพูดโกหก หลอกลูกอะไรสักอย่างเป็นแน่ ก็ร้องให้กลับบ้านด้วยความอาลัย อารมณ์ ไม่นานพวกคนแก่คนเฒ่าก็พากันมาวมเต็มบ้านและบอกแก่ชายหนุ่มว่าจำเป็นที่จะต้องให้ชายหนุ่มออกจากหมู่บ้านไป ขาดความเป็นสมาชิกภายในสังคมของเขาเพราะได้พูดโกหก และบอกคนที่ไม่มีเคยมีใครพูดโกหก เป็นคนสัตย์ซื่อ ถ้ามีใครพูดโกหกจำเป็นอย่างยิ่งต้องออกจากหมู่บ้านไปคนเดียว (ไพโรจน์ เพชรสังหาร, 2530: 6)

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่าการนำสัญลักษณ์คือ ไก่ร้องสัญญาณเตือนภัย ซึ่งเป็นสิ่งผิดปกติในหมู่บ้านชาวบังคด เนื่องจากว่าชาวบ้านหมู่บ้านบังคดต่างยึดถือสัจจะในเรื่องความไม่โกหก ความซื่อสัตย์ จริงใจต่อกันเป็นแม่มนั้น หากมีใครละเมิดกฎ หรือข้อห้ามดังกล่าว จะต้องถูกลงโทษโดยการขับไล่ออกจากหมู่บ้าน ดังปรากฏเรื่อง การสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องไก่ ปรากฏในงานวิจัยเรื่อง ไก่กับคน : จากมุมมองชีววิทยาชาติพันธุ์วิทยา โดยเจ้าชายพุมิฮิโตะ อะกิมิโนะโนะมิยะ และคณะ (2550) แพลและเขียนบทความวิจัยโดย ชมนาด ศิตติสาร (2549: 157-159) ศึกษาวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับไก่ของชาวญี่ปุ่น ผ่านข้อมูลทางวรรณคดีและข้อมูลคติชน ความสัมพันธ์ระหว่างไก่อกับชาวญี่ปุ่น และการมองไก่ในเชิงสัญลักษณ์ กล่าวว่า ไก่เป็นสัตว์ชนิดหนึ่งที่มีความใกล้ชิดกับชาวญี่ปุ่นเป็นอย่างมากมาช้านาน ชาวญี่ปุ่นมีวัฒนธรรมและความเชื่อเกี่ยวกับไก่ออย่างมากมาย คือ ความหวังถิ่น หากินบนพื้นดิน และขันเพื่อบอกเวลา ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้ถูกเชื่อมโยงกับสัญลักษณ์ ส่วนการละเมิดกฎ หรือข้อห้ามดังกล่าวในสังคมของชาวบังคด ต้องถูกขับไล่ออกจากพื้นที่ ถือว่าเป็นการลงโทษอย่างร้ายแรงนั้น สอดคล้องกับ อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2548: 135) ที่กล่าวว่าคนไทยให้ความสำคัญกับระบบคุณค่าหรือศีลธรรมที่รองรับการจัดแบ่งพื้นที่ระหว่างพื้นที่ป่ากับพื้นที่บ้าน พื้นที่บ้านคือพื้นที่ซึ่งได้รับการปรับปรุงเป็นที่อยู่อาศัยและทำกินของมนุษย์ ส่วนพื้นที่ป่าคือยังไม่ได้มีการปรับปรุง มนุษย์ต้องอาศัยพื้นที่ทั้งสองจะแยกจากกันไม่ได้เด็ดขาด

จะเห็นได้ว่าเป็นการลงโทษที่ถือว่ารุนแรงของคนในสังคมนั้นๆ เนื่องจากมีการละเมิดกฎเกณฑ์ที่ได้ตั้งไว้ให้คนในสังคมนั้นๆปฏิบัติตามคือ การห้ามพูดเท็จ เป็นต้น

3. การสื่อความหมายแฝงนัยในวาทกรรมศีลธรรม

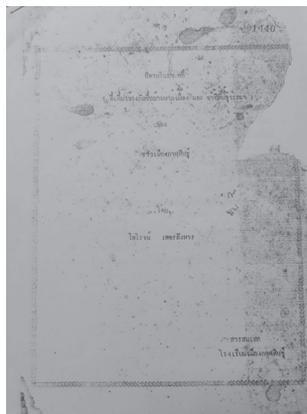
Di Yanni (อิรวดี ไตลิ่งคะ, 2543 : 54-59) กล่าวว่า การแฝงนัยเชิงถ้อยคำ เป็นการกล่าวถึงสิ่งตรงข้ามกับสิ่งที่ต้องการสื่อ

3.1.1 กลวิธีการสื่อความหมายโดยตรง เป็นการสื่อความหมายเป็นที่เข้าใจกันของคนทั่วไปส่วนใหญ่เป็นคำที่มีความหมายตามพจนานุกรม ไม่ต้องตีความหมายมากมาย

เช่น

ทางฝ่ายเมียเดินทางไปยังไม่พันทินหมบ้านเมื่อได้ยินเสียงไก่ “ร้องโือก” ก็รู้ได้ทันทีว่าสามีต้องพูดโกหก หลอกลูกอะไรสักอย่างเป็นแน่ ก็ร้องให้กลับบ้านด้วยความอาลัย อารมณ์ ไม่นานพวกคนแก่คนเฒ่าก็พากันมามุงเต็มบ้านและบอกแก่ชายหนุ่มว่าจำเป็นที่จะต้องให้ชายหนุ่มออกจากหมู่บ้านไป ขาดความเป็นสมาชิกภายในสังคมเพราะได้พูดโกหก และบอกคนที่นั่นไม่เคยมีใครพูดโกหก เป็นคนสัตย์ซื่อ ถ้ามีใครพูดโกหก จำเป็นอย่างยิ่งต้องออกจากหมู่บ้านไปคนเดียว (ไพโรจน์ เพชรสังหาร, 2530: 6)

จากตัวอย่าง คำว่า “โกหก” “ซื่อสัตย์” เป็นคำที่มีความหมายตรงตามตัว หมายถึง การไม่พูดเท็จ หลอกหลวงอีกฝ่ายหนึ่งด้วยความไม่จริง ความซื่อสัตย์ ไม่โกหกเป็นการหลีกเลี่ยงหรือป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งหรือละเมิดสิทธิของอีกฝ่ายหนึ่ง และเพื่อทำให้เกิดความสมัคสมานสามัคคีต่อกันในสังคม

ภาพประกอบที่ 2 เอกสารนิทานโบราณคดีที่เกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองและชาติพันธุ์วรรณมาของชาวเมืองกาฬสินธุ์รวบรวมโดยไพโรจน์ เพชรสังหาร

4. ผลกระทบจากวาทกรรมศีลธรรมที่มีต่อชาวจังหวัดกาฬสินธุ์

ในการศึกษาวาทกรรมในตำนานบังบดของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่ามีผลกระทบ ด้านสังคมและด้านการเมืองการปกครอง แต่ละด้านมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 ด้านสังคม

มนุษย์ในทุกสังคมและทุกช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ได้สร้างระบบคิดหรือแนวคิดขึ้นมาเพื่อควบคุม ส่งเสริม เรียกสิ่งเหล่านี้ว่า “วัฒนธรรม” แนวความคิดของผู้คนในสังคม-วัฒนธรรมหนึ่งมักปรากฏอยู่ในระบบความเชื่อทางศาสนา เดิมทีคนไทย (ไท, ไต, ลาว) มีแนวคิดเรื่องผีก่อน จากนั้นจึงนำพระพุทธศาสนา พราหมณ์เข้ามา แนวคิดเรื่องผี พุทธ พราหมณ์มีผลต่อการจัดระบบความสัมพันธ์และการดำรงชีวิตของคนไทย (ไท, ไต, ลาว) เช่น การจัดระบบสังคม การควบคุมทางสังคม การเผชิญหน้ากับวิกฤติการณ์ต่างๆ นำเสนอผ่านเนื้อหาเรื่องราวต่างๆ (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2543: 294)

ตำนานบังบด : วาทกรรมศีลธรรมของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่ามีผลกระทบทางด้านสังคม ดังต่อไปนี้

เช่น

พ่อจำทอง ภูสี เล่าให้ฟังว่าในสมัยก่อนคนอีสานไปบวชเรียนกรุงเทพฯ เป็นจำนวนมาก ถ้าเดินทางจากอีสานเข้ากรุงเทพฯ ถ้ามาจากจังหวัดอื่นในอีสาน จะรับไว้หมด แต่ถ้าถามว่ามาจากไหน ถ้าบอกว่ามาจากกาฬสินธุ์ ส่วนใหญ่จะไม่ค่อยรับไว้ คนเมืองกาฬสินธุ์จึงมีปัญหาเรื่องที่พักมาก สาเหตุที่เจ้าอาวาสวัดที่กรุงเทพฯ ไม่อยากให้คนกาฬสินธุ์พักด้วย ท่านกล่าวว่าเพราะเป็นแนวไม่สัถย์ไม่ซื่อ เป็นพวกหัวแข็ง ตื้อรั้น พุดยาก สอนยาก พวกหัวรุนแรง เป็นพวกสนับสนุนเจ้าอนุวงศ์ที่เป็นกบฏต่อกรุงเทพฯ บางท่านเล่าว่าเป็นเพราะโดนสาปมาตั้งแต่สมัยเจ้าศรีโคตรพระตะบอง

ฉะนั้นจึงเป็นที่รู้กันทั่วๆ ไปในสมัยนั้นว่า ถ้าคนกาฬสินธุ์จะไปพักวัดในกรุงเทพฯ จะต้องโกหกกว่ามาจากจังหวัดอื่น ที่ไม่ใช่กาฬสินธุ์ แม้แต่ตัวท่านเอง ที่ไปเรียนที่กรุงเทพฯ ก็ต้องบอกเจ้าอาวาสว่ามาจากเมืองอุบลฯ (ไพโรจน์ เพชรสังหาร, 2530: 5)

จากตัวอย่าง จะเห็นได้ว่าเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบจากวาทกรรมศีลธรรมที่มีต่อชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยการใช้ประวัติศาสตร์เป็นเหตุผลในการอธิบายว่าเหตุใดชาวกาฬสินธุ์จึงถูกปฏิเสธจากคนกรุงเทพฯ ดังที่ปรากฏในพงศาวดารเมืองกาฬสินธุ์ ตอนที่ 2 รวบรวมโดยบุญมี ภูเดช (โสภี อุ่นทะยา, 2558 : 28 -29) กล่าวว่า ครั้นปรีกษาตกลงกันแล้ว เจ้าอนุวงศ์จึงให้เจ้าอุปราชไปเกลี้ยกล่อมหัวเมืองกาฬสินธุ์ เมืองร้อยเอ็ด

เมืองสุวรรณภูมิ เมืองชนบท เมืองขอนแก่น ซึ่งขึ้นอยู่ ณ กรุงเทพฯ เจ้าอุปราชไปเกลี้ยกล่อม
 ทั้งห้าเมืองนี้ แต่เจ้าเมืองกาฬสินธุ์ไม่ยอมเข้าด้วยเจ้าอุปราชก็ฆ่าเสีย ราชบุตรและเจ้าเมืองอื่นๆ
 เห็นเจ้าเมืองกาฬสินธุ์ตายก็กลัวอำนาจ ก็ยอมเข้าด้วยเจ้าอุปราช

ต่อมาในปี พ.ศ. 2371 กองทัพหลวงจากกรุงเทพฯ ยกมาปราบเจ้าอนุวงศ์ ท้าว
 ขัตติยะสิ้นชีพในที่รบ ครอบครัwt้าวขัตติยะบางส่วนหนีไปอยู่ที่สกลนคร บางส่วนถูกต้อน
 เข้าเมืองหลวง หลังจากนั้นเมืองกาฬสินธุ์ถูกควบคุมโดยสยาม เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้
 ว่าเมืองกาฬสินธุ์ในขณะนั้นตกอยู่ในภาวะจำยอมที่ต้องเข้าข้างอีกฝ่ายหนึ่ง แม้ว่าครั้งแรก
 เจ้าเมืองจะไม่เข้าร่วมด้วยกับเจ้าอนุวงศ์ก็ตาม แต่ภายหลังถูกควบคุมให้เข้าร่วมด้วย
 เป็นการทำให้เห็นว่าเมืองกาฬสินธุ์ยอมเข้าร่วมกับเวียงจันทน์ โดยจะเหตุผลใดก็ตาม
 แต่เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ชาวกรุงเทพฯ ต่างรู้สึกว่าเป็นเมืองกาฬสินธุ์เป็นเมืองเข้าข้างอีกฝ่าย
 จึงอาจจะส่งผลกระทบต่อชาวเมืองกาฬสินธุ์ในยุคต่อมา

4.2 ด้านการเมืองการปกครอง

มีนักวิชาการ ดังเช่น ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2533: 277) เสนอว่ารัฐ
 ที่พัฒนาขึ้นมาอย่างประสบความสำเร็จในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนใหญ่ประสบความสำเร็จ
 สำเร็จได้เพราะสามารถสร้างพลังทางสังคมอันเกิดจากการผลิต (การจัดการทางสังคม)
 พลังทางอุดมการณ์ (แนวคิด)

ตำนานบั้งบด : วาทกรรมศีลธรรมของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่ามีผลกระทบ
 ทางด้านการเมืองการปกครอง ดังต่อไปนี้

เช่น

เมืองกาฬสินธุ์และเมืองกมลาไสยมักมีข้อขัดแย้งกันอยู่เสมอ ทางเมืองกมลาไสย
 ประณามเมืองกาฬสินธุ์ว่าเป็นพวกลาวเวียงจันทน์ ไม่สัตย์ ไม่ซื่อ มาขออยู่กับเขาก็สูบ (สูบ)
 เอาเมืองของเขา ความสัตย์ไม่ซื่อของลาวเวียงจันทน์ คนเฒ่าคนแก่บอกว่า “มันเป็นน้ำเนาว์”
 คือความไม่สัตย์ของลาวเวียงจันทน์ มีมาตั้งแต่โง่เมืองกับท้าวศรีโคตรพระตะบองแล้ว
 (ไพโรจน์ เพชรสังหาร, 2530: 5)

จากตัวอย่าง จะเห็นได้ว่าเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบจากวาทกรรม
 ศีลธรรมที่มีต่อชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยการชี้ให้เห็นเหตุการณ์ทางด้านการเมืองการปกครอง
 และประวัติศาสตร์เป็นเหตุผลในการอธิบายถึงความมีศีลธรรม มีความซื่อสัตย์ ตามประวัติ
 กล่าวว่าเมืองกมลาไสยและเมืองกาฬสินธุ์เป็นเมืองที่เป็นเมืองน้องกัน ดังที่ พงศาวดาร
 เมืองกาฬสินธุ์ เรียบเรียงโดย นายบุญมี ภูเดช (โสภี อุ่นทะยา, 2558: 21) กล่าวว่า

พระราชกรณียกิจ เจ้าเมืองมณฑลไชยได้ลำดับพงศาวดารเมืองกาฬสินธุ์เดิม ปู่ ยา ตายาย เจ้านายที่ได้ตระกูลสืบต่อๆ มานั้น ตั้งบ้านเรือนอยู่หนองหาร พระเจดีย์เชิงชุมที่เป็นเมืองเก่า ครั้นต่อมาพระครูโพธิสมเ็กเจ้าอธิการวัดได้ต่อยอดพระธาตุพนม และเมืองเกิดเหตุการณ์ต่างๆ พวกรอบครัวพวกเจ้านาย ท้ายเพี้ย ราษฎรบ่าวไพร่ยกไปตั้งทำนุบำรุงณ เมืองจามปามหานคร และโปรดตั้งเมืองจำปาศักดิ์ให้เจ้าสร้อยศรีสมุทร เชื้อพระวงศ์เจ้าเมืองเวียงจันทน์ขึ้นเป็นเจ้าเมืองจำปาศักดิ์ ครั้นต่อมาเกิดความวุ่นวาย เจ้านาย ท้ายเพี้ยพร้อมครอบครัวบุตรภรรยาบ่าวไพร่ กลับคืนไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่หนองหาร พระเจดีย์เชิงชุม ตำบลบ้านขาวพรรณามาเดิม แต่มีบางส่วนอยู่ในจำปาศักดิ์ กลุ่มที่ตั้งบ้านเรือนอยู่หนองหารขึ้นตรงกับเวียงจันทน์ ต่อมาเจ้าเมืองเวียงจันทน์เกิดเหตุวิวาทบาดหมางใจกัน พระยาโสมพะมิตรอพยพครอบครัวบ่าวไพร่ตั้งบ้านเรือนที่ริมน้ำป่าว และขอขึ้นตรงต่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระยาโสมพะมิตร เป็นพระยาไชยสุนทร เจ้าเมืองกาฬสินธุ์คนแรกในปี พ.ศ. 2336

บทสรุป

จากที่กล่าวมาข้างต้น บทความเรื่อง วาทกรรมศีลธรรมในตำนานชาวบังบดของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ วาทกรรมศีลธรรมเป็นการให้ความหมายที่ปรากฏในตำนานชาวบังบดอันเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ทำให้คนละอายและเกรงกลัวต่อการกระทำที่ผิดศีลธรรม หรือบาป ผ่านกลวิธีการเล่าเรื่อง ส่งผลทำให้ตำนานชาวบังบดเป็นเรื่องเล่าที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อทำให้สังคมไทยปัจจุบันเกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน ไม่กระทำความผิดต่ออีกฝ่าย หรือละเมิดสิทธิของอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อให้เกิดความสมัคสมานสามัคคีต่อกันในสังคม

เอกสารอ้างอิง

- กฤตวารณ หงษ์ลดาธรมณ์ และจันทิมา เอี่ยมานนท์. (2549). “ภาษาสังคม ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง” ในพลวัตของภาษาไทยในปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2544). ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จาวรณ พุทธิบัณฑิต. (2543) การใช้ภาษาไทย. กรุงเทพฯ : แสงจันทร์การพิมพ์.

- จิรศุภา ปล่องทอง. (2550) การศึกษาลักษณะภาษาสื่ออารมณ์ขันในมุขำขันของหนังสือ
การ์ตูนชายหัวเราะและมหาสนุก. ปรินญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย
มหิดล.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2533). “ฝีกักับพระ”. ใน เอกสารการสอนชุดแนวคิดไทย หน่วย
ที่ 1-6. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ชนนาต คีตีสาร. (2549). **ไก่อ่ : ในวัฒนธรรมของชาวญี่ปุ่น**. วารสารอักษรศาสตร์. 35 (2)
กรกฎาคม-ธันวาคม : 157-159.
- ชนิตา พันธุ์โสภณ. (2555). วากรรมความรักในชุมชนกลอนออนไลน์. ปรินญาการศึกษา
มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2542). วากรรมการพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิภาษา.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2554). **ตำนานพระพุทธรูปล้านนา : พลังปัญญาทางความเชื่อและ
ความสัมพันธ์กับท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ไพโรจน์ เพชรสังหาร. (2530). **นิทานโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับชื่อบ้านนามเมือง และ
ชาติพันธุ์วรรณา**. ม.ป.ท.
- _____. (2531). **คติการปลูกเรือนผู้ไทย อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์**. ปรินญาศิลป
ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ:
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- วาสนา บุญสม. (2546). **มาเรียนเขียนกลอนกันเถิด**. กรุงเทพฯ : ชมรมเด็ก.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2534). **ความเชื่อเรื่องแถนในไทยดำ : ศาสนาดั้งเดิมของคนไทย.
เมืองโบราณ**. 17(3) กรกฎาคม-กันยายน.
- ศิราพร ณ ถลาง. (2545). **ชนชาติไทในนิทาน : แลลอดแวันคติชนและวรรณกรรม
พื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2542). **ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน**.
กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมเกียรติ ตั้งนโม. (2549). **มองหาเรื่อง : วัฒนธรรมทางสายตา**. กรุงเทพฯ : ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- สุรศักดิ์ พิมพ์เสน. (2546). “ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนผู้ไทบ้านโพ
อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์” ในรวมบทความทางวิชาการไทศึกษา.

โครงการปริญญาเอกโทศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม. กาฬสินธุ์ : ประสานการพิมพ์.

โสภี อุ่นทะยา. (2557). **วาทกรรมชายแดน**. วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง. 10(3) กันยายน-
ธันวาคม.

อภิญา เฟื่องฟูสกุล. (2546). **อัตลักษณ์ การทบทวนแนวคิดทฤษฎีและกรอบแนวคิด**.
กรุงเทพฯ : คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงาน
สภาวิจัยแห่งชาติ.

อานันท์ กาญจนพันธ์. (2548) **ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม การทะลุกรอบ
และกีดกันของความคิดแบบคู่ตรงข้าม**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

อิราวดี ไตลังคะ. (2543). **ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

Geertz, Clifford.(1973). **The Interpretation of Cultures**. New York : Basics Book.

เว็บไซต์

จังหวัดกาฬสินธุ์. จังหวัดกาฬสินธุ์. www.kalasin.go.th/index2.php?option=com.

(19 กุมภาพันธ์ 2559)